

ધોરણ : 7

સામાજિક વિજ્ઞાન

પાઠ - 16

રાજ્ય સરકાર

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન : 1 ખાલી જગ્યા પૂરો.

- (1) ગુજરાતની વિધાનસભામાં સભ્યસંખ્યા 182 છે.
- (2) રાજ્યની ધારાસભાના ઉપલા ગૃહને વિધાનપરિષદ કહે છે.
- (3) ગુજરાતની વિધાનસભા ભવનનું નામ વિઠલભાઈ પટેલભવન છે.
- (4) વિધાનસભાની ચૂંટણી દર પાંચ વર્ષે થાય છે.
- (5) દર્દીને તાત્કાલિક સેવા મળે તે માટે ગુજરાતમાં 108 યોજના છે.

પ્રશ્ન : 2 નીચેનાં વિધાનો ખરાં છે કે ખોટાં તે જણાવો.

- (1) મુખ્યમંત્રી અમૃતમ્ (મા) યોજના કેન્દ્ર સરકાર ચલાવે છે.
- (2) દિલ્હી રાજ્ય એક રાષ્ટ્રીય રાજ્યધાની પ્રદેશ છે.
- (3) વિધાનસભાને નીચલું ગૃહ પણ કહેવાય છે.
- (4) ઉત્તરપ્રદેશમાં વિધાનપરિષદ છે.
- (5) વિધાનસભા કાયમી ગૃહ છે.

પ્રશ્ન : 3 નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યોમાં ઉત્તર આપો.

(1) ખરડો કાયદો ક્યારે બને છે ?

➤ સામાન્ય કે નાણાકીય ખરડાને વિધાનસભામાં વિવિધ તબક્કાઓમાંથી પસાર કરીને રાજ્યપાલની મંજૂરી માટે મોકલવામાં આવે છે. રાજ્યપાલની મંજૂરી મળતાં ખરડો કાયદો બને છે.

(2) રાજ્ય સરકારનાં અંગો જણાવો.

➤ રાજ્ય સરકારના મુખ્ય ત્રણ અંગો છે :

1.ધારાસભા 2.કારોબારી 3.ન્યાયતંત્ર

(3) મુખ્યમંત્રીની નિમણૂક કોણ કરે છે ?

➤ રાજ્યપાલ મુખ્યમંત્રીની નિમણૂક કરે છે.

(4) વિધાનસભામાં કોના માધ્યમથી પ્રશ્ન પૂછાય છે ?

➤ વિધાનસભામાં અધ્યક્ષ (સ્પીકર)ના માધ્યમથી પ્રશ્નો પૂછાય છે.

(5) રાજ્યમાં રાજ્યપતિ શાસન હોય ત્યારે રાજ્યનો વહીવટ કોણ સંબાળે છે ?

➤ રાજ્યમાં રાજ્યપ્રમુખ શાસન હોય ત્યારે રાજ્યનો વહીવટ રાજ્યપાલ સંબાળે છે.

પ્રશ્ન : 4 ટ્રેક નોંધ લખો.

(1) રાજ્યપાલનાં કાર્યો

- (1) તેઓ રાજ્યની વિધાનસભાના બહુમતી ધરાવતા પક્ષના નેતાની મુખ્યમંત્રી તરીકે નિમણૂક કરે છે.
- (2) તેઓ મુખ્યમંત્રીની સલાહ પ્રમાણે પ્રધાનમંડળના મંત્રીઓની નિમણૂક કરે છે.
- (3) તેઓ વિધાનસભાની બેઠકો બોલાવે છે અને જરૂર પડે વિધાનસભા વિઘેરી નાખે છે. રાજ્યપાલ જરૂર પડે વટ હુકમ બહાર પાડે છે.
- (4) તેઓ રાજ્યના એડવોકેટ જનરલ અને રાજ્યના જાહેરસેવા આયોગના અધ્યક્ષની નિમણૂક કરે છે.

- (5) તેઓ વિધાનસભાએ પસાર કરેલા ખરડા પર સહી કરીને ખરડાને
કાયદા નું સ્વરૂપ આપે છે.
- (6) તેઓ રાજ્યપ્રમુખ સાથે વિચાર-વિરોધ કરી રાજ્યની વડી અદાલતના
ન્યાયાધીશોની નિમણૂક કરે છે.
- (7) તેઓ તટસ્થ અને નિષ્પક્ષ રહી રાજ્યના વહીવટનું ધ્યાન રાપે છે.
- (8) તેઓ રાજ્ય સરકારની કામગીરી વિશે રાજ્યપ્રમુખને વાકેફ રાપે છે.
- (9) રાજ્યમાં રાજ્યપ્રમુખનું શાસન સ્થપાય તો તે રાજ્યપ્રમુખના પ્રતિનિધિ
તરીકે રાજ્યનો વહીવટ સંબાળે છે.

(2) જાહેર સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ

➤ રાજ્યના જાહેર આરોગ્ય કેન્દ્રો, પ્રાથમિક સારવાર કેન્દ્રો,
ગ્રામીણક્ષેત્રોમાં આરોગ્ય પેટા કેન્દ્રો, મોટાં શહેરોમાં આવેલી
સિવિલ હોસ્પિટલો, બાળકો માટે જુદા જુદા પ્રકારના રસીકરણ
કાર્યક્રમો, સ્વચ્છતા અભિયાન, પીવાના શુદ્ધ પાણીની પ્રાપ્તિ,
પર્યાવરણ જતનના કાર્યક્રમો, કુટુંબ કલ્યાણના કાર્યક્રમો વગેરે
દ્વારા જાહેર સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ રાજ્યના નાગરિકોને પૂરી પાડવામાં
આવે છે.

➤ ખાદ્ય પદાર્થોમાં થતી લેણસેળ પર અંકુશ, નશીલી દવાઓ પર નિયંત્રણ જીવલેણ રોગો સામે રક્ષણ અને તેના નિવારણના ઉપાયો વગેરેને લીધે રાજ્યના લોકોની સુખાકારી વધે છે.
તાત્કાલિક સારવારની સેવાઓ માટે સમગ્ર રાજ્યમાં 108 ની સુવિધા ઉપલબ્ધ છે.

(3) મુખ્યમંત્રીનાં કાર્યો

- (1) તે મંત્રીમંડળની બેઠકો બોલાવે છે.
- (2) તે દરેક મંત્રીનાં કાર્યો પર દેખરેખ રાખે છે.
- (3) તે જરૂર પડે મંત્રીઓને માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે.
- (4) તે મંત્રીમંડળે લીધેલા નિર્ણયોની જાણકારી રાજ્યપાલને આપે છે.
- (5) તે મંત્રીમંડળના મંત્રીઓને જુદાં જુદા વહીવટી ખાતાઓની વહેંચણી કરે છે.
- (6) તે આવશ્યકતા અનુસાર તે પોતાને યોગ્ય લાગે તેમ મંત્રીમંડળની પુર્ણરચના કરે છે.

- (7) તે વિધાનસભામાં નાણાંમંત્રી પાસે રાજ્યનું અંદાજપત્ર રજૂ કરાવે છે.
- (8) તે રાજ્યના નાગરિકોના કલ્યાણ, સુખાકારી અને વિકાસ માટે સતત કાર્યશીલ રહે છે.
- (9) તે સરકારની નીતિઓના ઉદ્ઘોષક, પથદર્શક અને સુકાની તરીકેની ફરજો બજાવે છે.

(4) વિધાનસભાની રચના

➢ રાજ્યની ધારાસભાનું નીચલું ગૃહ 'વિધાનસભા' કહેવાય છે.
બંધારણાની જોગવાઈ મુજબ વિધાનસભામાં સભ્યોની સંખ્યા 60 થી
ઓછી અને 500 થી વધારે હોઈ શકે નહિ. વિધાનસભાની રચના
રાજ્યના નાગરિકો દ્વારા પ્રત્યક્ષ રીતે ચૂંટાવેલા સભ્યોથી થાય
છે. રાજ્યના વિસ્તારોને જુદા જુદા મત વિભાગોમાં વહેંચવામાં આવે છે.
દરેક મતવિસ્તારમાંથી એક સભ્ય ચૂંટાય છે. હાલમાં ગુજરાત રાજ્યની
વિધાનસભામાં કુલ 182 બેઠકો છે. દરેક રાજ્યની વિધાનસભાની
સભ્યસંખ્યા રાજ્યની વસ્તીના ધોરણે નક્કી થાય છે.

➤ વિધાનસભાના સભ્યોને રાજ્યના 18 કે તેથી વધુ ઉંમરના નોંધાવેલા મતદારો ગુપ્ત મતદાન પદ્ધતિથી ચુંટે છે. ચુંટાવેલા સભ્ય ધારાસભ્ય કે વિધાનસભ્ય કહેવાય છે. અંગ્રેજુમાં તે એમ.એલ.એ. ના નામથી ઓળખાય છે. વિધાનસભાની મુદત પાંચ વર્ષની હોય છે. તેની મુદત પૂરી થતાં તેનું વિસર્જન થાય છે. કેટલીક અસામાન્ય પરિસ્થિતિઓમાં બંધારણીય જોગવાઈ અનુસાર સરકાર ચાલી શકે તેમ ન હોય કે સરકારની રચના થઈ શકે તેમ ન હોય ત્યારે રાજ્યપાલની ભલામણથી રાજ્યપ્રમુખ રાજ્યમાં 'રાજ્યપ્રમુખ શાસન' લાદે છે.

➤ તે સમય દરમિયાન રાજ્યપાલ રાજ્યનો વહીવટ સંભાળે છે.
આ પ્રમાણે રચાયેલી વિધાનસભા તેના સભ્યોમાંથી અધ્યક્ષ
(સ્પીકર) અને ઉપાધ્યક્ષ (ડેઝ્યુટિ સ્પીકર) ને ચૂંટી કાઢે છે.

પ્રશ્ન : 5 નીચેના પ્રશ્નોના ત્રણા-ચાર વાક્યોમાં ઉત્તર આપો.

(1) રાજ્ય સરકારનાં કાચો જણાવો.

- (1) તે લોકકલ્યાણ સાધે છે.
- (2) રાજ્યના લોકોને પાયાની જરૂરિયાતો વીજળી, પાકા રસ્તા,
પીવાનું શુદ્ધ પાણી, સ્વાશ્ય વગેરેને લગતાં કાચો તે કરે છે.
- (3) તે સસ્તા અનાજની દુકાનો મારફત ખાદ્યસામગ્રીનું વિતરણ
કરે છે.

- (4) પૂર, અતિવૃદ્ધિ, દુષ્કાળ, ધરતીકંપ, વાવાજોડું વગેરે કુદરતી આપત્તિઓ વખતે તે લોકોને તાત્કાલિક મદ્દ પૂરી પાડે છે.
- (5) તે રાજ્યમાં લોકોને ન્યાયની વ્યવસ્થા, વાહન વ્યવહાર,
શિક્ષણ સંસ્થાઓ હોસ્પિટલો વગેરેની સુવિધાઓ પૂરી પાડે છે.
- (6) તે રાજ્યમાં કાયદો, શાંતિ અને વ્યવસ્થા જળવાઈ રહે તે માટે અગત્યની ભૂમિકા ભજવે છે.

(2) નાગરિકના સ્વાચ્છ માટે રાજ્ય સરકાર કયાં કાયો કરે છે ?

- (1) તે સસ્તા અનાજની દુકાનો દ્વારા ગરીબોને અનાજનું વિતરણ કરે છે.
- (2) તે ઓરી, અછબડા, પોલિયો વગેરે રોગોના નિયંત્રણ માટે રસીકરણના કાર્યક્રમોનું આયોજન કરે છે.
- (3) તે દારુબંધી અને ખાદ્ય પદાર્થોમાં થતી લેળસેજ પર નિયંત્રણ મૂકે છે.
- (4) તે તાત્કાલિક સેવાઓ માટે 108ની યોજના ચલાવે છે.

- (5) તે સ્વચ્છતા અભિયાન અને શૌચાલય યોજનાનું સંચાલન કરે છે.
- (6) તે જન ઔષધી કેન્દ્રો મારફતે સામાન્ય દવાઓનું સસ્તા દરે વિતરણ કરે છે.
- (7) મલેરિયા, કમળો, ક્રોછ, અંધત્વ, મધુપ્રમેહ, ક્ષય, કેન્સર વગેરે રોગો પર નિયંત્રણ લાવવા તે આરોગ્ય સેવાઓનું આયોજન કરે છે.

(3) વિધાનસભાના સભ્ય બનવા માટેની લાયકાત જણાવો.

- (1) તે ભારતનો નાગરિક હોવો જોઈએ.
- (2) તેની ઉંમર 25 વર્ષ કે તેથી વધુ હોવી જોઈએ.
- (3) તે સરકારી સંસ્થામાં સવેતન હોકો ધરાવતો હોવો જોઈએ નહિ.
- (4) તે વ્યક્તિ નાદાર, અસ્થિર મગજની કે સજા પામેલ ગુનેગાર હોવી જોઈએ નહિ.

(4) રાજ્યની કારોબારીની રચના કઈ રીતે થાય છે ?

➤ રાજ્યની કારોબારીમાં રાજ્યપાલ, મુખ્યમંત્રી અને મંત્રીમંડળનો સમાવેશ થાય છે. રાજ્યપાલ વિધાનસભાના બહુમતી પક્ષના નેતાને મુખ્યમંત્રી તરીકે નિમણૂંક કરે છે. મુખ્યમંત્રી ભલામણ પ્રમાણે રાજ્યપાલ મંત્રીમંડળના સભ્યોની નિમણૂંક કરે છે. આ રીતે રાજ્યની કારોબારીની રચના થાય છે. મંત્રીઓના નિયંત્રણ અને માર્ગદર્શન હેઠળ કામ કરતા વહીવટી અધિકારીઓનો પણ કારોબારીમાં સમાવેશ થાય છે. મંત્રીમંડળને રાજકીય કારોબારી અને વહીવટી અધિકારીઓ ને 'વહીવટીકારોબારી' કહેવામાં આવે છે.

(5) રાજ્યની કારોબારીની ફરજો લખો.

- (1) તે વિધાનસભાએ ઘડેલા કાયદાઓનો રાજ્યમાં અમલ કરાવે છે.
- (2) તે રાજ્યમાં કાયદો અને વ્યવસ્થા જળવાય તેની તકેદારી રાખે છે.
- (3) તે રાજ્યની આર્થિક અને સામાજિક સમસ્યાઓ ફૂર કરવા પ્રયત્ન કરે છે.
- (4) તે રાજ્યના નાગરિકોની ગરીબી અને બેકારી ફૂર કરવા માટે આયોજન તૈયાર કરે છે.

- (5) તે રાજ્યમાં શિક્ષણ, સ્વાસ્થ્ય, વાહનવ્યવહાર,
સંદેશાવ્યવહાર, વીજળી વગેરે સેવાઓ પૂરી પાડે છે.
- (6) તે નાગરિકોને જીવન જરૂરિયાતની ચીજવસ્તુઓ મળી રહે
તેનું આયોજન કરે છે.
- (7) તે સમગ્ર રાજ્યનો વહીવટ સરળતાથી ચાલે તેની કાળજી
રાખે છે.
- (8) તે પ્રજા - કલ્યાણનાં કાર્યો કરે છે.

THANKS

FOR WATCHING